

УДК 378:111.11:7.038.6:008

Сюї Мінї

Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського
ORCID ID 0000-0003-0669-4923

Ірина Левицька

Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського
ORCID ID 0000-0002-3566-2632
DOI 10.24139/2312-5993/2021.05/297-305

МЕХАНІЗМИ ХУДОЖНЬОЇ КОМУНІКАЦІЇ В РІЗНИХ ВИДАХ МИСТЕЦТВА

У статті розглянуто проблему підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва в контексті формування в них художньо-комунікативних умінь, що спрямовані на стимулювання мотивації до встановлення емоційного зв'язку між учнями та художнім твором у процесі педагогічного спілкування. У статті розглядаються основні механізми художньої комунікації в різних видах мистецтва, особливості сприйняття художнього й нехудожнього типів тексту, а також особливості реалізації художнього діалогу. Проаналізовано особливості та умови розуміння художнього тексту.

Ключові слова: художня комунікація, художній діалог, мова, художній текст, учитель музичного мистецтва.

Постановка проблеми. У теоретичних дослідженнях початку ХХ століття взаємини композитора і слухача, художника і глядача, письменника і читача визначалися міжособистісним характером. Сучасна ситуація змушує враховувати глибокі зміни, які відбулися в період розквіту масової культури, переродження навколишнього світу з урахуванням появи нових цінностей, зміни темпу життя, що призводить до емоційних перевантажень і т. д. Разом із тим, виникнення нових способів демонстрації справжніх творів у галузі літератури, живопису, музики, скульптури, архітектури, з використанням технологічної інтерпретації підвищило доступність слухо-візуального контакту суб'єкта з творами мистецтва, що нерідко призводить до неуважного розглядання, неглибинного прослуховування й недетального їх вивчення. Загальна тенденція зниження потенціалу впливу творів мистецтва на людину робить необхідним перегляд способів комунікації суб'єкта з художніми творами з метою збереження можливості творів мистецтва емоційно впливати на особистість.

Ця ситуація обумовлює необхідність відповідної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва: формування в них художньо-комунікативних умінь, що спрямовані на стимулювання мотивації до встановлення емоційного зв'язку між учнями та музичним твором у процесі педагогічного спілкування.

Аналіз актуальних досліджень. Питанням, пов'язаним із художньою комунікацією (специфіка комунікації в музичному мистецтві, процеси сприйняття творів мистецтва, множинність інтерпретацій художнього тексту, аспекти типології його розуміння, формування смаку) приділяють увагу відомі педагоги, філософи та мистецтвознавці (М. Бахтін, Р. Барт, Ю. Лотман, І. Какуріна, Г. Грайс, В. Агеєв, Ю. Борєв, Е. Буличева, Ж. Маслова, С. Рубцова, А. Загнітко, Н. Кондратенко, Т. Радзієвська, Т. Плеханова, В. Козакова, Л. Лазарева, Т. Бехта, М. Тофтул, Г. Фазилзянова, В. Беньямін, Л. Бараш).

Метою статті є вивчення основних механізмів художньої комунікації в різних видах мистецтва, особливостей сприйняття художнього і нехудожнього типів тексту, а також особливостей реалізації художнього діалогу.

Методи дослідження. Для реалізації мети й вирішення поставлених завдань у статті використано комплекс взаємоузгоджених методів: теоретичні – аналіз, систематизація та узагальнення наукових джерел – для уточнення сутності художньо-комунікативних умінь, що спрямовані на стимулювання мотивації до встановлення емоційного зв'язку між учнями та художнім твором у процесі педагогічного спілкування, а також методи порівняння, систематизації, класифікації, узагальнення отриманих теоретичних даних щодо виявлення механізмів актуалізації художньої комунікації в різних видах мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Знакова система, що слугує цілям комунікації між двома або багатьма індивідами, визначається вченими як мова. Під мовою Ю. Лотман розуміє комунікаційну систему, що користується знаками, «упорядкованими особливим чином» (Лотман, 1998).

Основу комунікації в різних видах мистецтва складає, насамперед, «текст» твору. Під текстом у даному випадку розуміється «явище культури, яке проявляється в усіх її сферах: музиці, літературі, образотворчому мистецтві тощо» (Лотман, 1998). Ю. Б. Борєв визначає художню комунікацію як процес здійснення «інтелектуально-творчого взаємозв'язку автора і реципієнта, передачу останньому художньої інформації, що містить певне ставлення до світу, художню концепцію, стійкі ціннісні орієнтації» (Борєв, 1997). При цьому, вказує автор, вона здійснюється не тільки каналом «адресат – адресант», «автор – реципієнт», «але й у контексті історичних, політичних, соціальних та ідеологічних реалій сучасності» (Борєв, 1979).

У контексті нашої роботи слід прокоментувати трактування вченими поняття «музичний текст». За визначенням М. Бахтіна, музичний текст – це вид художнього тексту, який зводиться до тексту в широкому смислі як до

втіленого в предметах фізичної реальності сигналу, що передає інформацію від однієї свідомості до іншої і тому не існує поза свідомістю, що його сприймає (Бахтин 1997). Узагальнюючи міркування вченого, Р. Барт робить висновок про те, що оскільки будь-який текст – це «всякий зв'язний знаковий комплекс», то музичний текст є специфічною знаковою структурою, метою якої є передача художньої інформації звукочасової властивості (Барт, 1988).

Таким чином, художній текст є предметом розгляду різних наук, таких як літературознавство, музикознавство, філософія, лінгвістика та ін. Звертаючись до проблеми розуміння художнього тексту та порівнюючи його з іншим типом тексту – нехудожнім, учені виділяють такі його особливості.

По-перше, художній текст будується за законами асоціативно-образного мислення, у той самий час, нехудожній підпорядковується законам логічного мислення.

По-друге, у художньому тексті поряд із вираженими, описаними або зображеними явищами, образами, сюжетами завжди присутній «підтекстовий, інтерпретаційний функціональний план», «вторинна дійсність» (Козакова, 2020). При цьому нехудожній текст представлений автором у більшості випадків у єдиному, конкретному та об'єктивному понятійному контексті.

По-третє, художній текст завжди впливає на емоційну сферу реципієнта; нехудожній – на інтелектуальну. По-четверте, обидва види текстів відрізняються інформаційною функціональністю: комунікативно-інформаційною (нехудожній текст) і комунікативно-естетичною (художній текст).

Слово «текст» у перекладі з латинської («textus») означає «зв'язок», «з'єднання», «тканина» (Тофтул, 2014). Виходячи з цього, художній твір за своєю сутністю є «текстом культури», розуміється як організована єдність складових його елементів. Глибина змісту або ідеї твору визначається послідовністю знаків, звуків або образів, розгорнутих у часі, і володіє доступним розумінню реципієнта змістом.

Залежно від образотворчих засобів, за допомогою яких здійснюється відображення реальної дійсності в художній формі, учені виділили три групи видів мистецтв:

- просторові (живопис, скульптура, графіка, художня фотографія, дизайн), тобто такі, які розгортають свої образи у просторі;
- часові (декламація, музика), у яких образи будуються в часі;
- просторово-часові (балет, театральні постановки, кіно- і телемистецтво), що володіють протяжністю в часі і в просторі.

У кожній із цих груп, вказує В. Агєєв, використовуються різні види і типи знаків:

– натуральні, які передбачають подібність образів із реальністю, що чуттєво сприймається (живопис, скульптура, графіка);

– образні, звернені безпосередньо до асоціативних механізмів сприйняття (музика, танець);

– конвенційні, використовувані, як правило, спільно з іншими типами знаків у так званих синтетичних формах творчості (пісня, декламація, театр) (Агєєв, 2002). Суб'єкт отримує можливість сприймати і розуміти ідею автора лише в разі володіння мовою того чи іншого виду мистецтва. Кожен вид мистецтва має набір властивих йому виразних засобів і визначає особливості комунікативного процесу, у якому глядач або слухач бере участь як суб'єкт, що сприймає передану йому інформацію.

Демонстрації творів мистецтва в епоху розвинених технологій стали доступними набагато більшій кількості людей. Цей факт відобразився на характері комунікації. Так, В. Беньямін зауважує, що «кількість перейшла в якість: дуже значне збільшення маси учасників призвело до зміни способу участі» (Беньямін, 1996). Спосіб участі глядача або слухача, указує Л. Бараш, в умовах «технічної відтворюваності твору мистецтва», все більш «тяжіє до розваги, бездушного споживання» (Бараш, 2017). Сьогодні залишається відкритим питання про перевагу й вибір суб'єктом одного з двох варіантів символічної реальності – художньої комунікації і мас-медіа. Так, вважають учені, мас-медіа породжує тексти недовготривалі. Це може бути пов'язано з такими особливостями їх функціонування: тексти мас-медіа витісняють один одного. Художня комунікація породжує альтернативні тексти. У її полі можуть співіснувати тексти різного виду. Художні тексти розповідають про об'єкти, використовуючи при цьому різні зображально-виражальні засоби, що сприяє повноцінному сприйняттю й осмисленню твору.

В. Беньямін відзначає таку залежність: «той, хто концентрується на творі мистецтва, занурюється в нього... У свою чергу маси, що розважаються, навпаки занурюють твір у себе» (Беньямін, 1996). Пояснюючи значення слова «занурення» в контексті сприйняття художнього твору, Л. Бараш відзначає: занурюватися в твір – це розчинятися в світі автора, йти назустріч йому, хотіти зрозуміти його, тобто брати участь у повноцінній художній комунікації. Занурювати твір у себе означає утилітарно використовувати його: у якості звукового фону в побуті, для розваги, для задоволення марнославства володаря модної новинки – книги або платівки (Бараш, 2017). Отже, автор копії твору залишається поза

увагою глядача або слухача. Такий процес не можна назвати повноцінною художньою комунікацією.

Створюючи художній твір, автор висловлює в знаковій формі своє розуміння дійсності, свій внутрішній світ або світ своєї свідомості. «Відображаючи явища дійсності в умовній формі, у формі художнього образу, автор здійснює художню рефлексію свого внутрішнього світу, відображає цей світ, використовуючи доступні йому виразні засоби». Глядач, «читаючи» художній твір, сприймає його зміст на основі свого досвіду і знань, «будує» в своїй свідомості художній образ відповідно до свого розуміння навколишньої дійсності (Бараш, 2017).

Г. Фазилзянова відзначає особливості розуміння художнього тексту, які визначаються специфікою даного культурного феномену.

По-перше, на думку вченої, художній текст містить у собі не стільки знання, скільки цінності, що концентруються навколо певного ідеалу. «Цінності» істотно відрізняються від «знань», тому що їх не можна зрозуміти і прийняти на основі «раціо». Вони повинні бути «прийняті особистістю, «пережиті» нею в контексті власної біографії» (Фазилзянова, 2002). Це означає, що традиційні способи й механізми розуміння (рефлексія, мислення і уява) є малоефективними. Тому найважливішою умовою розуміння художнього тексту, на думку вченої, є здатність переживання, яка визначається художнім матеріалом мистецтва. Саме це дозволяє бачити за словом, звуком і т. д. цілісний образ твору, змушує суб'єкта сприйняття переживати, проявляти емоції.

Позначаючи другу особливість розуміння художнього тексту, Г. Фазилзянова вказує на особливу роль «психокультурного механізму ідентифікації»: у процесі художнього діалогу суб'єкт ототожнює себе з образом і прагне досягти з ним духовної спільності.

По-третє, специфіка розуміння художнього тексту, на думку вченої, полягає в тому, що ціннісною позицією в ситуації сприйняття художнього тексту володіє не тільки автор твору, але й сам образ, презентований автором (композитором, письменником, художником), який, вступаючи в діалогічні відносини з реципієнтом, створює смислову тканину твору.

Таким чином, художній текст – «унікальне за складністю і багатогранністю явище, яке розглядається як повідомлення, спрямоване автором (адресантом) читачеві (адресатові). При цьому адресат завжди знаходиться у відношенні співтворчості до одержуваного повідомлення: він повинен його розшифрувати, тобто обрати відповідний смисловий код або навіть виробити новий. Творчий акт, таким чином, відбувається на

обох кінцях інформаційного ланцюга (активність відправника і активність одержувача)» (Фазилзянова, 2002).

Виходячи з цього визначення, можна стверджувати, що процес розуміння художнього тексту є вищим видом продуктивної розумової діяльності, умовами ефективності якої є, по-перше, володіння реципієнтом засобами виразності або виразу. Реалізація потенціалу художнього тексту здійснюється за допомогою розуміння мови (знакової системи) певного виду мистецтва, художнього жанру, завдяки якій здійснюється «спілкування» мистецтва і людини.

По-друге, успішність реалізації потенціалу художнього тексту залежить від сензитивної характеристики того, хто сприймає, тобто визначається здатністю людини до емпатії, інтуїтивно-емоційного проникнення у справжній зміст художнього твору.

По-третє, розуміння художнього тексту передбачає смислову «рівність» його автора і суб'єкта, що сприймає текст. Це визначається відповідним рівнем особистісного розвитку реципієнта: знаннями про світ, системою цінностей, глибиною світогляду.

Висновки. На основі аналізу літературних джерел, дозволимо зробити такі висновки:

1. Художня комунікація – процес здійснення інтелектуально-творчого взаємозв'язку автора і реципієнта, передача останньому художньої інформації, що містить певне ставлення до світу, художню концепцію, стійкі ціннісні орієнтації.

2. Особливості розуміння художнього тексту полягають у наступному:

– сприйняття художнього тексту будується за законами асоціативно-образного мислення, що складається у здатності людини встановлювати зв'язок між окремими подіями, фактами, предметами або явищами;

– художній текст містить «підтекстовий, інтерпретаційний функціональний план», розшифрування якого передбачає розкриття змісту твору;

– художній текст впливає на емоційну сферу реципієнта.

3. Умовами розуміння художнього тексту являються:

– здатність реципієнта до переживання (співпереживання) інформації;

– володіння реципієнтом засобами (мовою) виразності або вираження художнього тексту;

– наявність сензитивної характеристики того, хто сприймає (здатність до інтуїтивно-емоційного проникнення у смисл художнього твору).

ЛІТЕРАТУРА

- Агеев, В. (2002). *Семиотика*. М.: Издательство «Весь Мир» (Aheev, V. (2002). *Semiotics*. М.: Publishing House "The Whole World").
- Бараш, Л. А. (2017). Художественная коммуникация: вчера, сегодня, завтра. *Общество: философия, история, культура, 6* (Barash, L. A. (2017). Artistic communication: yesterday, today, tomorrow. *Society: philosophy, history, culture, 6*).
- Барт, Р. (1988). От произведения к тексту. *Вопросы литературы, 11*, 415 (Bart, R. (1988). From work to text. *Questions of Literature, 11*, 415).
- Бахтин, М. М. (1979). Проблема текста в лингвистике, филологии и других гуманитарных науках. *Эстетика словесного творчества, 281* (Bakhtin, M.M. (1979). The problem of the text in linguistics, philology and other humanities. *Aesthetics of verbal creativity, 281*).
- Беньямин, В. (1996). *Произведение искусства в эпоху его технической воспроизводимости. Избранные эссе*. М. (Beniamin, W. (1996). *A work of art in the era of its technical reproducibility. Selected essays*. М.).
- Бехта, Т. О. (2013). Текст і дискурс як категорії літературно-художньої комунікації. Наукові записки. *Серія «Філологічна», 37*, 51-53 (Bekhta, T. O. (2013). Text and discourse as categories of literary and artistic communication. *Proceedings. Philological Series, 37*, 51-53).
- Борев, Ю. Б. *Эстетика. В 2-х томах, Том 1*. М. – Русич (Borev, Yu. B. *Aesthetics. In 2 volumes, Volume 1*. М. – Rusich).
- Бульчева, Е.И. (2014). Коммуникация как сфера художественного исследования. *Вестник НГТУ им. Р. Е. Алексеева. Серия: Управление в социальных системах. Коммуникативные технологии, 3*, 5-9 (Бульчева, Е.И. (2014). Communication as a field of artistic research. *Bulletin of NSTU named after R.E. Alekseeva. Series: Management in social systems. Communication Technologies, 3*, 5-9).
- Загнітко, А. П. (2007). *Лінгвістика тексту: Теорія і практикум*. Донецьк: Юго-Восток (Zahnitko, A. P. (2007). *Text Linguistics: Theory and Workshop*. Donetsk: Southeast).
- Какурина, И.И. (1990). К вопросу о категориальном статусе понятия «художественное произведение». *Этика и эстетика, 33*, 21 (Kakurina, I. I. (1990). On the question of the categorical status of the concept of "work of art". *Ethics and Aesthetics, 33*, 21).
- Козакова, В.С. *Проблема художественной коммуникации в культурно-эстетической действительности: избранные материалы Всеукраїнської науковопрактичної конференції V культурологічні читання пам'яті Володимира Підкопаєва* (Kozakova, V.S. *The problem of artistic communication in the cultural and aesthetic reality: selected materials of the All-Ukrainian scientific-practical conference V culturological readings in memory of Vladimir Pidkopaiev*).
- Кондратенко, Н. В. (2012). *Синтаксис українського модерністського і постмодерністського художнього дискурсу*. К.: Видавничий дім Дмитра Бурого (Kondratenko, N. V. (2012). *Syntax of Ukrainian modernist and postmodernist artistic discourse*. К.: Dmytro Burago Publishing House).
- Лазарева, Л. М. (2011). Художня комунікація та її особливості в сучасному інтернетпросторі. *Вісник ХДАДМ. Образотворче мистецтво, 1*, 94-96 (Lazareva, L. M. (2011). Artistic communication and its features in the modern Internet space. *HDADM Bulletin. Fine Arts, 1*, 94-96).
- Лотман, Ю.М. (1998). *Структура художественного текста. Об искусстве*. СПб.: «Искусство – СПб», сс. 14-285 (Lotman, Yu. M. (1998). *The structure of the artistic text. About art*. SPb.: "Art - St. Petersburg", pp. 14-285).

- Маслова, Ж. Н. (2011). Поэтический текст как объект исследования в рамках когнитивного подхода. *Социально-экономические явления и процессы*, 5 (Maslova, J. N. (2011). Poetic text as an object of study within the cognitive approach. *Socio-economic phenomena and processes*, 5).
- Плеханова, Т. Ф. (2011). *Дискурс-анализ текста*. Мн.: ТетраСистемс (Plekhanova, T.F. (2011). *Discourse analysis of the text*. Mn.: TetraSystems).
- Радзівська, Т. (1998). *Текст як засіб комунікації*. К.: НАН України, Інститут української мови (Radzievska, T. (1998). *Text as a means of communication*. K.: NAS of Ukraine, Institute of Ukrainian Language).
- Рубцова, Е.В. (2004). *Историчность парадигм искусства и проблема современной художественности* (автореф. дис. ... канд. философских наук: спец. 09.00.04 «Эстетика»). Е. (Rubtsova, E.V. (2004). *The historicity of the paradigms of art and the problem of contemporary art* (PhD thesis)).
- Рубцова, С. П. (2017). Художественный текст как предмет понимания в лингвистике и философии. *Вестник ВГУ. Серия: Философия*, 4, 54-68 (Rubtsova, S. P. (2017). Artistic text as a subject of understanding in linguistics and philosophy. *VSU Bulletin. Series: Philosophy*, 4, 54-68).
- Тофтул, М. Г. (2014). *Сучасний словник з етики: Словник*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка (Toftul, M. G. (2014). *Modern Dictionary of Ethics: Dictionary*. Zhytomyr: ZhSU Publishing House).
- Фазылзянова, Г. И. (2008). Художественный текст как объект понимания. *Вестник ТГУ*, 7 (63), 417-422 (Fazylzianova, G. I. (2008). Artistic text as an object of understanding. *Journal of TSU*, 7 (63), 417-422).

РЕЗЮМЕ

Сюй Меньи, Левицкая Ирина. Механизмы художественной коммуникации в различных видах искусства.

Статья посвящена теоретическому анализу основных механизмов художественной коммуникации в различных видах искусства, рассмотрению особенностей восприятия художественного и нехудожественного типов текста, а также форм реализации художественного диалога. Определены особенности понимания художественного текста, которые заключаются в следующем: восприятие художественного текста строится по законам ассоциативно-образного мышления (способность человека устанавливать связь между отдельными событиями, фактами, предметами или явлениями); художественный текст содержит «подтекстный, интерпретационный функциональный план» (раскрытие смысла произведения с помощью расшифровки подтекста); художественный текст воздействует на эмоциональную сферу реципиента.

К условиям понимания художественного текста отнесено: способность реципиента к переживанию (сопереживанию) информации; владение реципиентом средствами (языком) выразительности или выражения художественного текста; наличие сензитивной характеристики воспринимающего (способность к интуитивно-эмоциональному проникновению в смысл художественного произведения). В статье рассмотрена проблема подготовки будущих учителей музыкального искусства, направленная на формирование у студентов художественно-коммуникативных умений, стимулирование мотивации к установлению эмоциональной связи между учениками и художественным произведением в процессе педагогического общения.

Ключевые слова: художественная коммуникация, художественный диалог, язык, художественный текст, учитель музыкального искусства.

SUMMARY

Xu Minyi, Levytska Iryna. Mechanisms of artistic communication in various arts.

The article is devoted to the theoretical analysis of the main mechanisms of artistic communication in various types of art, consideration of the peculiarities of the perception of artistic and non-artistic types of text, as well as the forms of implementation of artistic dialogue. The features of understanding of a literary text are determined, which are as follows: the perception of a literary text is built according to the laws of associative-figurative thinking (a person's ability to establish a connection between individual events, facts, objects or phenomena); the literary text contains a "subtext, interpretive functional plan" (disclosure of the meaning of the work by decoding the subtext); fictional text affects the emotional sphere of the recipient.

The conditions for understanding a literary text include: the recipient's ability to experience (empathize) information; the recipient's possession of the means (language) of expressiveness or expression of a literary text; the presence of a sensitive characteristic of the perceiver (the ability to intuitively and emotionally penetrate into the meaning of a work of art). The article discusses the problem of training future teachers of musical art, aimed at developing students' artistic and communicative skills, stimulating motivation to establish an emotional connection between students and a work of art in the process of pedagogical communication.

Key words: *artistic communication, artistic dialogue, language, artistic text, teacher of musical art.*

УДК 378.14:785]:378.016:78.09

Ван Біньбінь

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»
ORCID ID 0000-0003-1886-4993

Галина Ніколаї

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»
ORCID ID 0000-0001-6751-1209
DOI 10.24139/2312-5993/2021.05/305-316

СТРУКТУРА ТРАНСКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАГІСТРІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті висвітлено результати досліджень проблеми формування транскультурної компетентності здобувачів другого рівня вищої музично-педагогічної освіти у процесі їхньої інструментальної підготовки. Обґрунтовано структуру транскультурної компетентності магістрів музичного мистецтва, що включає такі взаємопов'язані компоненти, як світоглядний, компетентнісний і творчий. Світоглядний компонент забезпечує транскультурне бачення музичної картини світу, компетентнісний компонент містить транскультурну обізнаність із інструментальною музикою різних геокультурних регіонів і здатність адекватно відтворювати її зразки, творчий компонент включає здатність створювати й розповсюджувати музично-інструментальні зразки транскультурного характеру

Ключові слова: *структура, транскультурна компетентність, магістри музичного мистецтва, музично-педагогічна освіта, інструментальна підготовка, компоненти.*